

hadis usulünde ayrıca ele alınmıştır (bk. ZİYÂDETÜ's-SİKA).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "ğfi" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 724; II, 1436-1437; Hatîb, *el-Kifâye* (nşr. Muhammed el-Hâfîz et-Ticânî), Kahire 1972, s. 233-234; İbnü's-Salâh, *Muḥaddime*, Beyrut 1398/1978, s. 50, 57, 87-103; İbn Hacer, *Hadîs İstılahları Hakkında Nuhbetü'l-fiker Şerhi* (trc. Talât Koçyiğit), Ankara 1971, s. 69-71, 95; Sehâvî, *Fethu'l-muğîş*, Kahire 1388/1968, I, 279-280, 328-333; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, Kahire 1385/1966, I, 339-340; Radyıyüddin İbnü'l-Hanbelî, *Kafvü'l-eşer fi şafvi 'ulûmî'l-eşer* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1408, s. 74-77; Zafer Ahmed et-Tehânevî, *Ḳawâ'id fi 'ulûmî'l-hadîs*, Beyrut 1397/1977, s. 197-198; Talât Koçyiğit, *Hadîs İstılahları*, Ankara 1980, s. 76, 466-467.

SELAHADDİN POLAT

GAFÜR

(الغفور)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ*) biri.

Gafür kelimesi, sözlükte "örtmek, gizlemek, kirlenmekten korumak için bir şeyin üstünü örtmek" mânasındaki **gafr** (**gufrân**, **mağfîret**) kökünden sıfat olup "birinin kusurunu örten, suçunu bağışlayan" anlamına gelir. Râgîb el-İsfahânî, Allah'a nisbet edilen **gufrân** ve **mağfîret**i O'nun, kulunu azap görmekten koruması şeklinde mânalandırmıştır. Bu ise günahı bağışlamanın sonucunu gösteren (lâzîmî) bir anlam niteliği taşır. Aynı kökten gelen **istiğfâr** kelimesi kişinin, kusurunun bağışlanmasını Allah'tan talep etmesi anlamına gelir. Râgîb el-İsfahânî'ye göre bu talebin hem söz hem de fiil ile olması gerekir. Aksi halde **istiğfâr** kişiyi yalancı durumuna düşürür (*el-Müfredât*, "ğfr" md.). Bu açıdan bakıldığında **istiğfâr**ın "Allah'a dönüş" mânasına gelen "tevbe" ile anlam yakınlığı içinde olduğu görülür.

Kur'an-ı Kerim'de **gafr** kökünden türemiş 234 kelime bulunmaktadır. Bunların beşi yine "affetmek, bağışlamak" mânasında olmak üzere insana nisbet edilmiştir. Altmış birini muhtelif fiil kalıplarının, diğerlerini de çeşitli sıfat ve isimlerin (**gâfir**, **gafûr**, **gaffâr**, **gufrân**, **mağfîret**) oluşturduğu toplam 187 kelime doğrudan Allah'a izâfe edilmiştir. Kırk iki kelime ise **istiğfâr** kavramı etrafında şekillenmiştir ki bunlar da sonuç itibarıyla Allah'ın **gafûr** ismine râcidir (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ğfr" md.).

Allah'ın **gafûr** (**gaffâr**) oluşunu ifade eden 229 kelime, Kur'an-ı Kerim'in 29.

cüzünün soniarında yer alan Muaddesir süresinin nihayetine kadar (74/56) bazı kesintilerle birlikte ardarda devam eder. Kur'an'ın tamamı göz önünde bulunduğunda takdirde **gufrân** kavramının yer almadığı sûreler hacim bakımından yüzde on üç civarında kalır. Bu kavramı içeren son sûredeki âyetin meâli ise şöyledir: "O çok bağışlayan (**gafûr**) ve çok severdir" (el-Burûc 85/14). Aslında **gafûr** isminin tecelli etmesi, yani fiilî bir sıfat olarak fonksiyoner olması insanların günah işlemeleri ve bağışlanmalarını istemelerine bağlıdır. İslâmî anlayışta her insan selim bir fitratla ve günahsız olarak dünyaya geldiğine, ayrıca herkes kendi yaptığından sorumlu olacağına göre aslı günah yoktur. Şu halde **mağfîret** kavramının Kur'an-ı Kerim'de birçok defa tekrarlanması sebebi nedir? Bu noktada, insanı sürekli günah işleyen bir mücrim telakkî etmek yerine, onun Allah'a ulaşabilmesi için kazanması gereken kemal mertebeleri ve yetkinlik vasıflarında geri kalabileceği veya hatalı davranabileceği şeklinde bir yaklaşımı benimsemek ilgili âyetlerin genel muhtevasına daha uygun düşmektedir.

Hadis literatüründe de **gufrân**la ilgili çok zengin rivayetler mevcuttur. A. J. Wensinck'in *el-Mu'cem*'inde yirmi dört sütünluk bir yer tutan bu rivayetlerde, kavramın sülâsî ve istif'âl kalıplarından birçok kelime ile muhtelif dua şekilleri, belirli davranışlar için **gufrân** müjdeleri yer alır ("ğfr" md.).

Esmâ-i hüsnânın zikredildiği İbn Mâce ile ("Du'â", 10) Tirmizî ("Da'avât", 82) rivayetlerinde **gaffâr** ve **gafûr** isimleri, Kur'an'da da bunlarla birlikte **gâfir** (el-A'râf 7/155; Gâfir 40/3) ismi yer almaktadır. Bu üç isimden **gaffâr** ile **gafûr** sigaları mübalağa ifade etmektedir. **Gâfir** "hata ve kusurları örten, günahkârı dünyada da âhirette de cezalandırmayan, onun iç yüzünü insanlara bildirmeyen" anlamına gelir. Her üç isimde de ortak olan bu temel muhtevanın günahkârın teşhir ve ilân edilmemesiyle ilgili kısmı, Buhârî ve Müslim'in de dahil bulunduğu muhaddisler grubunda nakledilen bir hadiste açıklığa kavuşturulmuştur. Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen bu hadise göre, âhiret gününde Cenâb-ı Hak mümin kulunu kimsenin görmeyeceği bir şekilde kendisine yaklaşıracak, günahlarını bir bir hatırlatarak ikrar ettirecek, öyle ki kul artık mahvolduğuna hükmedecek; fakat Allah, "Ben onları dünyada gizlediğim gibi bu-

gun de bağışlıyorum" diyecek ve bu mümine sadece sevap defteri verilecektir (*Müsned*, II, 74; Buhârî, "Mezâlim", 2, "Edeb", 60; Müslim, "Tevbe", 52; İbn Mâce, "Muḥaddime", 13).

Kur'an-ı Kerim'de beş yerde geçen **gaffâr** ismiyle doksan bir yerde geçen **gafûr** isminin her biri mübalağa ifade etmekle birlikte aralarında ne gibi bir farkın bulunduğu hususu ilk dönemlerden itibaren âlimleri düşündürmüştür. Meşhur nahiv ve lugat âlimi Zeccâc, her iki kelimenin aynı mânada mübalağa ifade ettiğini, tekrarı ise zât-ı ilâhiyyeye ait sıfatlardaki nihaî yetkinliği bildiren bir tekit niteliği taşıdığını söylemekle belki en isabetli hükmü vermiştir (*Tefsîru esmâ'illâhî'l-hüsnâ*, s. 46). Bununla birlikte Zeccâc, başkasından naklen **gaffâr**ın "günahları dünyada örten", **gafûr**ın ise "âhirette bağışlayan" anlamlarına gelebileceğini kaydetmiştir (a.g.e., s. 47). Ebû Süleyman el-Hattâbî de tereddütlü görünmekle birlikte bu yorumu benimsemiştir (*Şe'nü'd-du'â*, s. 65). Abdülkerim el-Kuşeyrî, **gaffâr**ın daha çok mübalağa ifade ettiğini söyledikten sonra asıl **mağfîret**in kulun tövbesi ve itaatıyla değil ilâhî lutufla gerçekleştiğini kaydetmiştir. Ancak Kur'an'da yer alan **mağfîret** âyetlerinin çok defa tövbeyi ve iyi davranışları şart koştuğu görülmektedir. Her ne kadar Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, genellikle benimsendiği gibi, **gaffâr**ın **gafûra** nisbetle daha çok mübalağa ifade ettiğini ileri sürmekteyse de (*el-Emedü'l-aḳşâ*, vr. 116^b) Hattâbî'de görülen bir işaretin Gazzâlî tarafından geliştirilen şekli daha mâkul görünmektedir. Buna göre her bir ismin kendine has bir mânâ zenginliği mevcut olup **gaffâr** tekrarlanan hata ve kusurları, **gafûr** ise her nevi günahı bağışlamayı ifade etmektedir. Öyle ki sadece bir çeşit günahı bağışlayana **gafûr** denmeyeceği gibi bütün günahları kapsayabilecek bir defa affeden için **gaffâr** ismi kullanılmaz. Ancak Kur'an'da açıkça belirtildiği üzere (en-Nisâ 4/48, 116) şirk ve inkârın bağışlanması söz konusu değildir.

Gaffâr, Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı beş âyetin üçünde "yenilmeyen yegâne galip" anlamındaki "azîz" ismiyle birlikte tekrarlanmış ve bu zâtî isim sayesinde muhtevastaki süreklilik anlamı zenginlik kazanmıştır. "İyi biliniz ki O azîzdir ve çok bağışlayandır" (ez-Zümer 39/5) ifadesi, Allah'ın bağışlamanın yarar sağlamak veya bir zararı bertaraf et-

mek gibi dış faktörlere bağlı olmayıp zâtının niteliklerinden sayıldığını bildirmektedir. Gaffârın "settâr" (örtün) mânasına geldiği açıktır. "Ey ayıpları örtün" (yâ settâre'l-uyüb) şeklindeki niyazların yaygın olduğu bilinmektedir. Muhtelif hadislerde de "setr" kökünden türemiş fiiller Allah'a nisbet edilmiştir (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "str" md.). Bu tür rivayetlerden biri şöyledir: "Kim bir müslümanın aybını örter, kusurunu bağışlasa Allah da kıyamet gününde onun kusurlarını bağışlar" (Buhârî, "Mezâlim", 3; Müslim, "Zikir", 38). Bir başka hadiste de Allah'ın "setir" olduğu, yani iffeti, örtünüp korunmayı sevdiği ifade edilmiştir (Ebû Dâvûd, "Hammâm", 1; Nesâî, "Gusl", 7). Gazzâlî, "güzel olanı gösterip çirkin olanı gizleyen" şeklinde mânalandırdığı gaffâr isminin tecellisi sayesinde kula yönelen "setr" şeklindeki ilâhî lutufları şöyle sıralar: a) Bedenin çirkin görülen organlarının içte gizlenmesi, güzelleriyle örtülüp süslenmesi. b) İnsanın kötü düşünce ve duygularının kimsenin vâkıf olamayacağı iç dünyasında gizlenmesi. Öyle ki içinden geçen vesvese, hile, hıyanet ve kötü zanlara başkaları vâkıf olmasa ondan nefret eder, hatta onu öldürüp ortadan kaldırmaya çalışırlardı. c) Kişiyi başkalarının yanında mahcup duruma düşürecek günahların bağışlanması ve imanını koruduğu takdirde bunlardan doğacak çirkinliklerin sevaplarla örtüleceğinin vaat edilmesi. Gazzâlî'nin kanaatine göre kulun gaffâr isminden nasibi, ifşa edilmesini istemediği kusurlarının benzerlerini başkalarında gördüğü takdirde onları yaymayıp örtmesidir. Şüphe yok ki insanların gizli taraflarını araştıran, kötülüğe kötülükle karşılık veren kimse gaffâr isminin tecellilerinden faydalanamaz (*el-Makşadü'l-esnâ*, s. 85-86).

Kur'an-ı Kerim'in doksan bir âyetinde yer alan gafûr ismi sadece iki âyette tek başına kullanılmış, yetmiş bir yerde "rahîm" ismiyle "gafûrun rahîm" şeklinde, bir yerde aynı mânaya gelen "zû'r-rahme" terkiбіyle, bir yerde de "rahîmun gafûr" olarak tekrarlanmıştır. Gafûrun zâfî bir isim olan rahîmle birlikte kullanılışı, ona hem süreklilik ve derinlik açısından mâna zenginliği kazandırmakta, hem de bağışlayıcılığın sevginin en üstün derecesini oluşturan rahmetten kaynaklandığını göstermektedir. Gafûrun "çok seven, çok sevilen" mânasındaki "vedûd" ismiyle bir âyette yer alması da bir önceki kullanıma benzemektedir. Gafûr bunlardan başka, "acele ve kızgın-

lıkla muamele etmeyen" anlamındaki "halîm", "az iyiliğe çok mükâfat veren" mânasındaki "şekûr" ve "hiçbir sorumluluk kalmayacak şekilde günahları affeden" anlamındaki "afûv" isimleriyle de kullanılmaktadır. Gafûrun mânasını destekleyen bu isimlerin tamamının esmâ-i hüsnânın insanla ilgili olan grubuna girdiği görülmektedir. Gafûrun iki âyette azîz ile tekrarlanması gaffâr isminin aynı isimle tekrarlanmasına benzer.

Allah'ın insanla ilgili isimleri ve fiilî sıfatları grubuna giren gaffâr ve gafûr esmâ-i hüsnâdan raûf, sabûr, tevâb ve vâsi' isimleriyle de mâna yakınlığı içindedir (bunların anlamları için bk. *DİA*, XI, 415).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ğfr" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "gaffâr", "gafûr" md.leri; *Lisânü'l-'Arab*, "ğfr" md.; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyyât* (nşr. Adnân Derviş — Muhammed el-Mısri), Beyrut 1413/1993, s. 666-667; *Kâmûs Tercümesi*, "ğfr" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğfr", "str" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ğfr" md.; *Müsned*, II, 74; Buhârî, "Mezâlim", 2, 3, "Edeb", 60; Müslim, "Zikir", 38, "Tevbe", 52; Ebû Dâvûd, "Hammâm", 1; İbn Mâce, "Mu'kadime", 13, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82; Nesâî, "Gusl", 7; Zeccâc, *Tefstru esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 37-38, 46-47; Zeccâcî, *İştikâku esmâ'illah* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 93-94, 189; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984 — Dimaşk, ts. (Dârü's-Sekâfeti'l-Arabiyye), s. 52-53, 65; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 201; Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, vr. 152^b-153^a; Kuşeyrî, *et-Tahtîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 37-39; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fadluh), s. 37, 85-86, 114, 151; Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Ravhu'l-er-vâh fi şerhi esmâ'i'l-Meliki'l-Fettâh* (nşr. Necîb Mâyil-i Herevî), Tahran 1368 hş., s. 87-92, 325-332; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-aşkâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 116^b; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şifât* (İmâdüddin), I, 104-107; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinât*, s. 220-228; Feyz-i Kâşânî, *İlmü'l-yâçîn*, Kum 1358 hş./1400, I, 115, 125; Suad Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyyet*, İstanbul 1987, s. 155-158; Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i hüsnâ", *DİA*, XI, 415.

BEKİR TOPALOĞLU

GAFÜRİ, Mecid

(1880-1934)

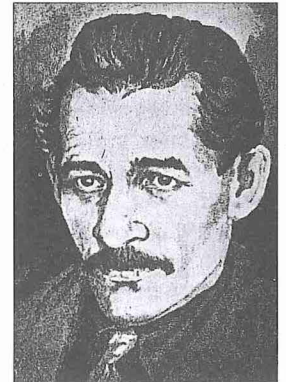
Başkırt ve Tatar Türkleri'nin
tanınmış şair ve yazarı.

1 Ağustos 1880'de Başkırdistan'ın Sterlitamak bölgesine bağlı Jilem-Karan köyünde doğdu. İlk tahsilini köyün öğretmeni olan babası Nurgani'den yaptı. Ortaokul seviyesindeki öğrenimi için Üteş köyünde bulunan medreseye de-

vam etti. Daha sonra Troiski'deki Resûliye Medresesi'nde okudu. 1901'de Kazak ve Kırgız bölgelerinde öğretmenlik yaptı. 1905 yılında İj-Bubi Medresesi'ne girdi, ancak burada okuyamadan aynı yıl Kazan'daki Muhammediye Medresesi'ne devam etti. Gafûrî hayatını kazanmak için çeşitli işlerde çalıştı ve bu sebeple Tatar, Başkırt, Kazak ve Kırgızlar'ı yakından tanıma imkânı buldu. 1911'de *Milletke Mehebbet* adlı şiir kitabı Çarlık tarafından toplatıldı ve Gafûrî sıkı bir takibata uğradı. Aynı yıl başladığı Şarık Matbaası'ndaki işinde ihtilâle kadar çalıştı. 1923'te Sovyetler Birliği tarafından kendisine Başkırdistan halk şairi unvanı verildi. Özellikle Tatar ve Başkırtlar'ın en sevilen şairlerinden biri olarak hayatının büyük bir kısmını Ufa'da geçiren Gafûrî 28 Ekim 1934'te burada öldü.

Gafûrî ilk yazılarını Çağatay ve Kazak edebiyatlarının etkisiyle yazdı. Özellikle Kazak şair Akmolla'nın tesiri altında yazdığı ilk şiirleri sade ve basit dörtlülüklerden oluşuyordu. Bu çalışmalarıyla Başkırt-Tatar edebiyatına yeni bir tarz getirdi. Daha sonraki makale ve şiirlerini ise Tatarca olarak kaleme aldı ve şiirlerinde aruz vezni kullandı. Gafûrî'nin şiir, hikâye, tiyatro, opera, roman ve makaleleri *Tercüman*, *Yoldız*, *Kazan Mohbiri*, *İrek*, *Bizning Yul*, *Hukuk ve Hayat*, *Başkırdistan*, *Şank Yarlıları*, *Anğ*, *Tataristan*, *Sovyet Edebiyatı* gibi o dönemin en önemli gazete ve dergilerinde yayımlandı.

Mecid Gafûrî, Tatar edebî dilinin ortaya çıkmasında Abdullah Tokay gibi kişilerle beraber önemli rol oynamış bir yazardır. Aynı şekilde Başkırtlar'ın da en önde gelen şair ve yazarları arasında kabul edilir. 1917 Sovyet Bolşevik İhtilâli içinde yaşamış bir yazar olduğundan ihtilâlin bütün sıkıntıları eserlerine yansımıştır. İhtilâlden önce yazdığı eserlerinde daha çok İslâmî ve millî temaları

Mecid Gafûrî